

Wojciech Hausner

OPOWIEŚĆ O HARCERZACH-WYWIADOWCACH

Był mroźny lutowy dnia 1918 roku. Stanisław Jezierski pełen emocji i uniesienia rzucił do Stanisława Sedlaczka - kierującego pracą Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji - elektryzujące zdanie: *Haller z Żelazną Brygadą, protestując przeciw pokojowi Brzeskiemu, przedarł się przez front do Besarabji - idzie w stronę Kijowa*. Harcerzy postawiono w stan alarmu.

II Brygada Legionów przebiła się przez front pod Rarańczą zrywając swój związek z państwami centralnymi. W oparciu o żołnierzy II Brygady zbudowano II Korpus Polski, który dążąc do połączenia z I Korpusem gen. J. Dowbor-Muśnickiego zmierzał do Dniepru. Brygada w boju z bolszewikami przeszła Dniestr pod Żwańcem. Żołnierze Hallera - który dowodził jako "generał Mazowiecki" - maszerowali przez obszar pogrążony w chaosie gdzie nie było wiadomo czy spotka się oddziały niemieckie, bolszewickie, ukraińskie czy też zwyczajne bandy rabunkowe. Nie mieli zaopatrzenia, odzieży, taborów, brakowało amunicji. Kijów był w tym czasie zajęty przez wojska niemieckie.

*

Pod decyzji Niemców o rozbrajaniu polskich jednostek II Korpus w maju 1918 roku został rozbity w bitwie pod Kaniowem. Część żołnierzy trafiła do niemieckiej niewoli, a część w rozproszeniu próbowała iść na tereny zajęte przez "białych" Rosjan na południu lub przez interwencyjne wojska państw ententy na północy. Szli w trzech kierunkach: na Kubań, na zachodnią Syberię i na północny Murman. J. Haller musiał się ukrywać. Wtedy z pomocą hallerczykom ruszyli harcerze.

Rewolucja lutowa 1917 r. w Rosji, obalenie cara Mikołaja II i utworzenie rządu Aleksandra Kiereńskiego pobudziły Polaków mieszkających w Rosji do większej aktywności. Gromady młodych ludzi, w tym harcerze, zgłaszały się do oddziałów I, II lub III Korpusu Polskiego. Wśród żołnierzy II Korpusu znalazł się Aleksander Berka, komendant chorągwi charkowskiej, który przedzierając się z rozkazu Hallera do oddziałów czeskich między różnymi grupami wojsk zaginął w okolicach Połtawy, zapewne rozstrzelany przez Niemców. Radykalna zmiana sytuacji nastąpiła po bolszewickim przewrocie i rewolucji październikowej. W Kijowie walczyli z bolszewikami i Ukraińcami. Harcerze tworzyli oddziały sanitarne. Polscy żołnierze byli atakowani i więzieni. Terror bolszewicki w Kijowie, rozboje, mordy, rabunek odcisnęły się na tyle głęboko w świadomości Polaków, że z ulgą powitano wojska niemieckie, które wkroczyły do miasta w lutym 1918 r.

W styczniu 1918 r. w Mińsku aresztowano członków Naczelnego Polskiego Komitetu Wojskowego. Bolszewicy atakowali polskie oddziały. Mińscy harcerze utworzyli w dowodzonym przez gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego I Korpusie Polskim na Wschodzie Harcerski Oddział Wywiadowczy z Edwardem Wojzbunem na czele. Oddział organizował służbę wywiadowczą i informacyjną, wykradał bolszewikom dokumenty, mapy i materiały wojenne, niszczył tory, przeprowadzał i ukrywał polskich jeńców. Spośród harcerzy-wywiadowców 14 zostało odznaczonych Krzyżem Walecznych. W marcu został przez bolszewików zamordowany Jan (Aleksander) Litauer. Próbował wysadzić most na Dnieprze.

*

Kiedy do Kijowa dotarły wieści o Rarańczy w III Drużynie Kijowskiej zainicjowano tworzenie oddziału harcerskiego z zadaniami wywiadowczymi i szkolenia wojskowego. Jego komendantem został Stanisław Sielecki, stając się równocześnie pośrednikiem w kontaktach z Polską Organizacją Wojskową. W celu nawiązania kontaktu z żołnierzami Hallera z Kijowa do Besarabii ruszyła wyprawa, której przewodził Tadeusz Sopoćko drużynowy II Kijowskiej Drużyny. Celem tej wyprawy było m.in. dostarczenie żołnierzom mundurów rosyjskich.

Komendant hufca w Białej Cerkwi Stanisław Gibbes zdobył 1000 kompletów umundurowania. Haller wysłał do Kijowa harcerza, por. Kazimierza Nowaka z zadaniem zorganizowania wywiadu. Nowak spotkał się z Sieleckim, zlecając mu obserwację operujących na Ukrainie oddziałów niemieckich i działania dywersyjne. Harcerze m.in. zdobyli plany fabryki amunicji, uszkodzili samoloty w hangarze przy Porcie Wołyńskim, śledzili oddziały niemieckie, dokładnie zbadali sieć kolejową i mosty. Natalia Majewska-Nekraszowa kierowała powstałym w 1919 r. wywiadem z udziałem dziewcząt. Dziewczyny zbierały informacje o ruchach oddziałów bolszewickich w Kijowie i zdobywały urzędowe pieczęcie do wykorzystania przez Polaków przy fałszowaniu dokumentów. Te wszystkie działania były bardzo niebezpieczne. Adam Niwiński został przez bolszewików rozstrzelany w Kijowie za przechowywanie harcerskich dokumentów. Nowak prowadząc działania wywiadowcze w okolicach Perejasławia wpadł w ręce Niemców, był przesłuchiwany pod zarzutem szpiegostwa i cudem uniknął rozstrzelania.

W kwietniu 1918 roku harcerze w Humaniu spotkali się z całym sztabem J.Hallera. Wtedy Haller w krótkiej rozmowie wspominał o kursach skautowych w Skolem (w których brał udział jako wykładowca) mówiąc do zgromadzonych skautów: *Druhowie, wspomagajcie nas nie tylko sercem, ale i czynem!*.

*

Po Kaniowie harcerze i harcerki stworzyli system ostrzegania przed aresztowaniem i organizowali zbiorowe ucieczki. W pobliżu Białej Cerkwi na podjeździe nasmarowali tory kolejowe olejem co zmuszało skład wiozący jeńców do zwolnienia i dawało możliwość ucieczki. Olgierd Grzymałowski, Tadeusz Sopoćko i Stanisław Jezierski uczestniczyli w zabezpieczeniu wyjazdu gen. Józefa Hallera z Kijowa przez Moskwę do Murzańska. Coraz więcej Polaków wracało do kraju. Sielecki w porozumieniu z Sedlaczkiem rozszerzył dotychczasową kijowską inicjatywę i stworzył konspiracyjną organizację wśród harcerzy. Powstały oddziały wywiadowcze w Białej Cerkwi, Kowlu, Żytomierzu, Winnicy. Oddział w Winnicy składał się z harcerzy z I Drużyny im. Stanisława Żółkiewskiego, chłopców w wieku 13–16 lat. Zbierali broń dla polskiej samoobrony. Wcześniej utrzymywali łączność z III Korpusem. Dla Sieleckiego musiały to być ważne doświadczenia – w 1944 r. odznaczony krzyżem *Virtuti Militari*, w latach II wojny światowej był szefem Oddziału III Operacyjnego Sztabu 2 Korpusu, a po wojnie pełnił funkcję wiceprzewodniczącego i przewodniczącego ZHP poza granicami Kraju.

*

Na początku 1919 r. kiedy zbliżały się wojska bolszewickie praca harcerska została zakonspirowana. Kontakty z hufcami i drużynami w terenie były utrzymywane przez kurierów ustnie przekazujących polecenia i rozkazy. W Kijowie po odrzuceniu propozycji bolszewików, aby instruktorzy harcerscy zorganizowali drużyny "młodych komunistów" tzw. *juków* (od *junyje komunisty*) nastąpiły aresztowania, rewizje i brutalne represje. Wielu harcerzy i instruktorów zostało przez bolszewików zamordowanych. Rozstrzelano Mariana Nekrasza. W Żytomierzu sześcioro harcerzy i harcerek, skatowanych i związanych drutem kolczastym, rozstrzelano. Kierujący pracą organizacji Henryk Glass musiał uciekać zagrożony aresztowaniem.

Glass znający bardzo dobrze teren oddawał potem usługi polskiemu wywiadowi. Współpracował z rozmieszczoną na tyłach wojsk bolszewickich grupą ochotników-wywiadowców. Jesienią 1919 roku został wysłany jako kurier do Kijowa, gdzie omijając bolszewików przez Besarabię i Odessę dotarł do komendy POW oddając walizkę pełną pieniędzy tuż przed opuszczeniem miasta przez wojska Denikina. Zebrał przy okazji wiele informacji o bolszewickich zbrodniach popełnionych na Polakach. Takich podróży odbył kilka co opisuje we wspomnieniowej książce "Na szlaku Chudego Wilka". W czasie wojny w 1920 roku kierował harcerską grupą wywiadowczą działającą za linią frontu bolszewickiego.

*

W atmosferze zbliżającej się niepodległości Stanisław Sedlaczek już 15 października 1918 r. wydał rozkaz, w którym napisał m.in. *W obliczu świata wstaje Wolna, Zjednoczona Rzeczpospolita Polska - nie ma już dziś więzów, którymi ją można było skrzepować (...) Niepodległą była Polska zawsze w sercach naszych (...)Każdy, nawet najmłodsze Wilczę, może dzisiaj budować Polskę. Ojcowie Wasi budują Jej ustawy i prawa, administrację, wojsko, przemysł, handel. Wy, chłopcy i dziewczęta, nie przestawajcie budować Polski w sercach swoich, przeciwnie, pracę nad sobą wzmóźcie i pogłębiajcie.*